

В статье рассматривается проблема путей формирования паритетного сознания старшеклассников на уроках украинской литературы. Автором определено и обосновано восемь дидактических условий формирования гендерной культуры учеников.

Summary

The article shows a problem of ways of forming senior pupils' parity consciousness at the lessons of Ukrainian Literature. The author determines eight didactical conditions of forming gender culture of pupils.

Подано до редакції 18.11.2009 р.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. Бондаренко Ю.І.

□ 2009

Велішаєва А.Е.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

ДО РОЗРОБКИ ЕВРИСТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Зміни в історико-культурному та соціально-економічному житті України вплинули на цінності педагогічної освіти та визначили професійні вимоги до сучасного вчителя початкових класів – функціональна мобільність, соціокультурна компетентність, творчий підхід до професійної діяльності. Серед пріоритетних цінностей професійної освіти сучасні вчені називають підготовку майбутніх вчителів початкових класів до розвитку творчого мислення в молодших школярів, що дозволяє приймати оперативні та оригінальні рішення в нестандартних навчальних і життєвих ситуаціях, а, це можливо при розробці та використанні евристичних завдань відкритого типу [2, с. 57]. Вони припускають відмову від системи "готових" знань, умінь і навичок і ґрунтуються на ефективному залученні учнів у пошукову учбово-пізнавальну діяльність, спрямовану на самостійне оволодіння знаннями й досвідом творчої діяльності. Ці цільові настанови відповідають найважливішому освітньому завданню в суспільстві – сформувати в молодшого школяра готовність до постійної самоосвіти протягом всього життя здатність надалі жити та працювати в інформаційному суспільстві; забезпечити розвиток рефлексивних умінь, творчих здатностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Аналіз літературних джерел показав, що над цією проблемою замилювалися ще з часів Сократа, де у центрі уваги стояла особистість, найголовнішою метою якої було – розвиток мислення та творчого підходу до праці та до життєвих питань, а не формування готових знань, вмінь і навичок. Пізніше теоретичні засади та елементи цієї підготовки мають у роботах Ж.-Ж.Руссо, Л.М.Толстого, П.Ф.Каптерева, М.І.Махмутова, В.І.Андрєєва, А.В.Хуторського та ін. М.І.Махмутов стверджував, що евристичні завдання розвивають не тільки учня, але й траєкторію його освіти, включаючи розвиток цілей, технологій, змісту освіти. А.В.Хуторський вважав застосування відкритих завдань в початковій школі можливим, якщо майбутні вчителі будуть готові до цього процесу професійно, тому що вони (завдання) є запорукою творчого уроку в освіті молодших школярів.

Всі вони так чи інакше розглядали під різними кутами теоретичні аспекти даної проблеми, але найцікавішим є практична значимість цих положень і виявлення їх ознак.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягала в виявленні сутності та ознак евристичних завдань; проаналізувати типологію та способи розробки таких завдань, а саме відкритого типу; розробити для кожного класу приклади евристичних завдань, та виявити необхідність застосування в учбовому процесі в початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження... На формуальному етапі експерименту нами було розроблено спецкурс "Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до застосування евристичних технологій навчання молодших школярів", у якому одна з тем була присвячена типології та способам розробки евристичних завдань відкритого типу, тому що успіх творчого уроку визначається стартовим завданням, що втягує молодших школярів у мотивовану діяльність по створенню освітнього продукту [4, с.134].

Попереднє анкетування майбутніх вчителів початкових класів показало, що серед студентів ВНЗ лише деякі можуть дати визначення евристичним завданням, уже не кажучи про їхню розробку та використання при навчанні молодших школярів, тому перед нами встало завдання в підготовці в цьому питанні [8, с. 215].

Важливо було пояснити студентам, які необхідно запропонувати учням завдання відповідно до їх потреб і попередньою мотивованою діяльністю, щоб у завданні втримувалася "жива" проблема або завдання. Ми виявили, що евристичні завдання відкритого типу різко відрізняються від традиційних. Вони не мають

однозначних результатів виконання, а припускають лише можливі. Період часу необхідний для виконання завдання від 1 хв. до декількох занять. Звідси, визначили деякі вимоги до розробки відкритих завдань [1, с. 24].

1. Завдання повинні ставитися до конкретного базового питання, темі або об'єкту вивчення, позначеного в навчальній програмі, наприклад для 3-го класу "Правила письмового додавання та обчислення чисел у межах тисячі".

2. Завдання не повинні мати заздалегідь відомого для вчителя рішення, наприклад "Пояснить графічну форму чисел 0 і 1".

3. Формулювання завдання має бути цікавим й незвичайним як для учнів, так і для вчителя. Наприклад, "Чому А – перша буква алфавіту" (для 1 класу).

У ході проведеного дослідження виявили, що розробити подібні завдання нелегко, для цього потрібно вміти прогнозувати образ результату, що передбачається, а не тільки його конкретний зміст.

При розробці відкритих завдань учителеві буває складно відволіктися від власних подань одержуваних учнями результатів. Передчуття оригінальних відповідей – важливий суб'єктивний критерій відкритого завдання. Наприклад, завдання для учнів 2 класу "Напиши коротко, що таке космос". Не так важлива складність завдання, як передбачувана ступінь творчості дитини при його виконанні [3, с. 113].

Нижче наведені загальні напрямки конструювання відкритих завдань, кожне з яких може бути реалізоване по-різному в початковій школі, залежно від навчального курсу, цілей вчителя й умови навчання. Завдання згруповані по домінуючих видах діяльності молодших школярів.

Завдання когнітивного типу:

- вирішити реальну проблему, що існує в науці: довести математичну закономірність, або чому саме в такий спосіб находимо периметр геометричної фігури; графічну форму цифр їхній взаємозв'язок і послідовність; запропонуйте версію походження алфавіту, окремих слів, культурних традицій (на уроках "Я та Україна").

- дослідження об'єкта (слова, тексту, числа, явищ природи, рівняння); установити його походження, зміст. Будова, ознаки, функції, зв'язки. Застосування різних наукових підходів до дослідження одного й того ж об'єкта; "Проаналізуйте слово "місто", встановите його походження, будову, зміст".

- проведення невеликого дослідження, експерименту на уроках;

- дослідження історичних фактів (наприклад, "Створення десятиричної системи числення"), "Поясните графічну форму букви";

- вичленювання загального й відмінного в різних системах, наприклад, у різних типах мов, прикладів, чисел, форм.

- "Загальне в різному" (наприклад, "Знайдіть загальне в різних числах").

- "Різною наукою пізнання" (наприклад, "З'ясуйте, що є загального в числах і геометричних фігурах").

Завдання креативного типу:

- "Зроби по-своєму". Запропонувати учням іншими способами виконати завдання або придумати позначення числа, поняття; дати визначення досліджуваному об'єкту, явищу; сформулювати математичну закономірність і т.д.

- "Проживання історії". Скласти завдання або математичне завдання в цікавій, ігровій формі, (математичну казку, математичний кросворд, вікторину, скласти збірник своїх завдань), пояснити походження граматичних правил;

- "Образ". Виготовити модель, математичну фігуру або інший математичний виріб;

- "Емпатія". Подумки запропонувати молодшим школярам "прожити" об'єкт і етапи його становлення, описати почуття.

- "Жанри тексту". Запропонувати молодшим школярам створити словесний продукт у різних формах і жанрах. Наприклад, скласти завдання, приказку, прислів'я, вірш, сюжет, роль.

- "Складання". Скласти словник, кросворд, гру, родовід, своє завдання для інших учнів, збірник своїх завдань.

Завдання організаційно-діяльнісного типу:

- розробити план власних домашніх занять по предметах на день, на чверть, на рік; розробити план класної або творчої роботи;

- усвідомити свою діяльність (мова, читання, лист) на певному проміжку часу;

- скласти вікторину або гру на будь-якому предметі для молодших школярів [9, с. 247].

Виходячи з досліджень А.В.Хуторського, можна визначити класифікацію методів, використовуваних в евристичних завданнях відкритого типу для учнів у цілому й початковій школі зокрема [10, с.391].

Класифікація евристичних методів, застосованих при розробці евристичних завдань відкритого типу

Когнітивні	Креативні	Оргдiяльнiснi	
Методи наук	Інтуїтивні методи	Методи учнів	1
Методи навчальних предметів	Алгоритмічні методи	Методи вчителя	2
Мета-предметні методи	Евристики	Адміністративні методи	3

До когнітивних методів відносяться:

1) методи наук: методи досліджень, методи порівняння, аналогії, синтезу, класифікації, метод "вживання", родинний з ним метод значеннєвого бачення, метод образного бачення й символічного бачення, метод порівняння, метод виділення фактів від не фактів (шукаємо факти, потім "відрізняємо" від не фактів), метод евристичного спостереження (його ціль – навчити дітей добувати й конструювати знання за допомогою спостережень), метод евристичного дослідження;

2) методи навчальних предметів: методи дослідження фундаментальних освітніх об'єктів, методи порівняння освітніх продуктів учнів з культурно-історичними аналогами, метод евристичних питань (Хто? Що? Де? Навіщо? Чим? Як? Коли?), метод конструювання понять, метод конструювання правил, метод гіпотез, метод прогнозування;

3) мета-предметні методи: метод пізнавального бачення змісту об'єкта, метод помилок, метод конструювання теорій [7, с. 97].

Розглянемо деякі з них.

Метод "вживання": за допомогою почуттєво-образних і уявних подань молодший школяр намагається "переселитися" у досліджуваний об'єкт, відчутти й пізнати його зсередини. Наприклад, можна запропонувати учневі представити себе геометричною фігурою, наприклад, опис дитини, що вчиться 4 класи про його "вживання" у поняття "Я-квадрат": "Я перебуваю на якійсь поверхні, у мене всі сторони рівні, я схожий на стіл. Якщо мене розрізати, вийде 2 схожі "половинки"...". Такі вправи розвивають здатність мислити й розуміти явища з різноманітних точок зору.

Метод евристичного дослідження: вибирається об'єкт дослідження й пропонується учнем досліджувати його за наступним планом: з дослідження, план роботи – факти про об'єкт – досвіди – малюнки досвідів – нові факти – виниклі питання й проблеми – версії відповідей – гіпотези – висновки. Наприклад, так можна досліджувати геометричні фігури, цифри, математичні позначення [5, с. 246].

Метод дослідження й помилок: (3 клас, математика, "Знаходження периметра геометричної фігури з невідомою стороною") Приклади питань: (перш ніж відповісти, об'єкт досліджується). Питання 1. Знайдіть помилкову пропозицію.

Щоб знайти периметр геометричної фігури з невідомою стороною, треба:

1. Довжину однієї сторони помножити на два.
2. Спочатку знайти довжину невідомої сторони, а потім по формулі відняти периметр фігури.
3. Образно представити фігуру та виміряти її сторони.

Питання 2. Знайдіть вірну пропозицію.

Периметром називається:

- сума довжин двох сторін фігури.
- сума довжин всіх сторін фігури.

Креативні методи:

1) інтуїтивні методи: метод придумування, метод "Як би ...", метод образної картини, метод гіперболізації, метод аглютинації (з'єднання нез'єднувальностей),

2) алгоритмічні методи: метод синектики, "мозковий штурм", метод інверсії;

3) евристики [6, с.39].

Метод "Як би ..." – учням пропонується скласти опис або намалювати картину про те, що буде, якщо у світі щось зміниться. Наприклад, що буде якщо всі птахи на землі загинуть.

Метод придумування – це спосіб створення невідомого учням раніше продукту в результаті їх певних розумових дій. Наприклад, одну сторону в квадраті зробити довше, ніж інші й описати властивості нової фігури.

Метод аглютинації: учням пропонується з'єднати несумісні в реальності якості, властивості об'єктів. Наприклад, зобразити обсяг порожнечі, висоту лінії.

Оргдiяльнiснi методи:

1) методи учнів: методи учнівського ціліпокладання й планування, методи нормотворчества, методи самоорганізації навчання, методи взаємоосвіти, метод рецензій, методи рефлексії, метод проектів;

2) методи вчителя: методи контролю евристичної діяльності;

3) адміністративні методи: методи самооцінки й рефлексії.

Метод учнівського планування: школярам можна запропонувати спланувати самостійну освітню діяльність на певний період по вивченню конкретної теми по предметам. План може мінятися, учень повинен фіксувати зміни, з'ясовувати їхньої причини, а наприкінці роботи здійснити рефлексію планування.

Метод проектів: учні по групах або індивідуально виконують якусь творчу роботу, проводять дослідження на задану тему. Наприклад, можна запропонувати наступні теми: "Життя й творчість видатного письменника С. Маршака", "Круглі числа в шкільному курсі математики", проект "Вежа" (мета проекту – побудувати конструкцію, що самопідтримується, на уроках трудового навчання) [2, с. 374].

Висновки... Таким чином, структура уроків у евристичному навчанні з використанням завдань відкритого типу, припускає організацію творчої, пошукової навчальної діяльності молодших школярів з різним рівнем навчальних і розумових здібностей. Диференційований підхід допомагає в умовах класно-урочної системи навчання реалізувати творчі можливості всіх учнів.

У використанні завдань відкритого типу домашні завдання також повинні мати різні рівні складності, що сприяє залученню учнів у доступну їм творчу діяльність по математиці. Зміст творчих домашніх завдань може бути наступної: підбирати або розробляти завдання; підбирати завдання – ілюстрації для демонстрації розглянутих предметів; шукати нестандартні завдання, парадокси, кросворди; зробити ілюстрації до уроків, наприклад, математики по типу "Математика в малюнках" або випустити математичний листок "Чи знаєте ви?"

Ми рекомендуємо, залучення молодших школярів у гру на евристичних уроках. Це сприяє вільному прояву їхнього творчого потенціалу. Ігрові прийоми дають простір творчому розвитку. Наприклад, гра "Щасливий випадок" для 3-4 класів. Необов'язково робити ігровим цілий урок, можна успішно використовувати ігри-п'ятихвилинки: "Гра третій зайвий", Гра: "Що? Де? Коли?", ігри на вгадування чисел з постановкою питання (із книги Ф.Ф.Нагибіна "Математична скринька").

Серед розглянутих методів і прийомів немає єдиного найефективнішого методу навчання. Важливою педагогічною вимогою до діяльності вчителя виступає вміння обґрунтувати оптимальну систему прийомів і методів, реалізація якого буде найбільш доцільною в даній педагогічній ситуації. Все це доводить важливість даної проблеми й необхідність її висвітлення в підготовці майбутніх учителів початкових класів ще у ВНЗ.

Література

1. Андреев В.И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности / Валентин Иванович Андреев. – Казань: Издательство Казанского университета, 1981. – 240 с.
2. Андреев В.И. Эвристика для творческого саморазвития / Валентин Иванович Андреев. – Казань, Изд-во Казанского университета, 1994. – 247 с.
3. Армстронг Г. Эвристический метод обучения или искусство предоставлять детям возможность самим доходить к познанию предметов/ Говард Армстронг. – М.: ОГИЗ; Госполитиздат, 1941. – 23 с.
4. Каптерев П.Ф. Эвристическая форма обучения в народной школе/ Петр Федорович Каптерев. – М.: Народная школа, 1900. – С.218-221.
5. Кулюткин Ю.Н. Эвристические методы в структуре решений / Юрий Николаевич Кулюткин. – М.: Педагогика, 1970. – 251 с.
6. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе / Мирза Исмаилович Махмутов. – М.: Педагогика, 1977. – 240 с.
7. Пушкин В.Н. Эвристика – наука о творческом мышлении / Василий Никитич Пушкин. – М.: Педагогика, 1967. – 271 с.
8. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / Андрей Викторович Хуторской. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
9. Хуторской А.В. Эвристический тип образования: результаты научно-практического исследования/ А.В.Хуторской. – М.: Педагогика, 1999. – №7. – С.15-22, 238-250.
10. Школа творчества: [сб.ученических работ/ под ред.. Хуторского А.В.].– Ногинск, 1996. – С.389-394.

Анотація

У статті розглядається проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до розробки евристичних завдань відкритого типу. Висвітлюються основні принципи підготовки педагогічних кадрів і особливості, типологія та необхідність розробки евристичних завдань відкритого типу у навчанні молодших школярів.

Аннотация

В статье рассматривается проблема подготовки будущих учителей начальных классов к разработке эвристических заданий открытого типа. Освещаются основные принципы подготовки студентов по данной проблеме, так же особенности, типология и необходимость разработки эвристических заданий открытого типа в обучении младших школьников.

Summary

This article is devoted to the problems of teaching future teachers of primary schools in working out of evristic open type task. The main principles of preparing students on this problem, peculiarities and necessity of evristic task of open type in teaching of primary pupils are elucidated.

Подано до редакції 19.11.2009 р.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. Михнюк М.І.

□ 2009

Волощук І.А.

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ

МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Питання щодо того, як співвідносяться діяльність молодого вчителя і його готовність до впровадження інновацій залишається поки що поза увагою реформаторів педагогічної освіти. Багаторічні спостереження за роботою молодих спеціалістів свідчать: традиційний зміст і технологія професійно-педагогічної підготовки, її загально прийнята організація не забезпечують готовності до здійснення молодими спеціалістами діяльності належного рівня, а також розвитку їх творчої індивідуальності та здатності професійно саморозвиватися. Тому тривалий час (від 3 до 5 років) молоді спеціалісти мусить адаптуватися до реальної педагогічної практики. Зумовлено це, на наш погляд, відсутністю конструктивних змін у системному і цілеспрямованому психолого-педагогічному і методичному супроводі молодих спеціалістів. Сучасна педагогіка ще не сформувалася як цілісна система знань про розвиток дорослої людини-вчителя в освітньому процесі. Для управління процесом підготовки до інноваційної діяльності важливо навчити вчителя перетворювати теоретичні основи інноватики в інструмент його інноваційних дій, що неможливо без розвитку навичок самовдосконалення позитивної мотивації на інновації, реалізації інноваційного підходу до рішення професійних задач, оволодіння уміннями інноваційної діяльності та навичками аналітичного осмислення педагогічних фактів, явищ, процесів з нових позицій. Підкреслюючи важливість розвитку інноваційного потенціалу у молодих спеціалістів сучасні науковці пов'язують цей феномен з формуванням професійно значущих якостей і поєднують їх з самовихованням і самовдосконаленням особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Самовдосконалення розглядається вченими-дослідниками як процес підвищення професійної і загальної культури педагога (О.Борденюк і Р.Скульський), забезпечення високих результатів професійної діяльності (О.Пехота), успішне просування в ній (К.Скворцова), духовне і професійне збагачення (В.Хомич), принципове оновлення його внутрішнього світу і його життєдіяльності (Л.Мітіна), максимальне розкриття професійного і особистісного потенціалу педагога (В.Хомич і Л.Маркелова). Вчені В.Гриньова, Ю.Лобейко, Л.Маркелова, Л.Мітіна, П.Харченко вважають, що професійне самовдосконалення особистості є "більш широким і глибоким ніж процес формування професійно значущих якостей чи підвищення професійної майстерності" [6, с. 12]. Воно спрямовується на розвиток власних сутнісних сил і потенцій педагога, "відкриття" власної індивідуальності у народженні особистісно значущих смислів та втілення їх у життя, самовираження майбутнього професіонала у власній фаховій діяльності [10, с. 82], зростання професійної самосвідомості, рефлексії педагогічної діяльності і професійної поведінки [5, с. 43], становлення інтеграції і реалізація в педагогічній діяльності професійно значущих якостей і здібностей, професійних знань і вмінь, перебудова вчителем свого внутрішнього світу що призводить до принципового оновлення його ладу і способу життєдіяльності [7, с. 9]. Спрямування вдосконалення педагога на актуалізацію власних сутнісних сил особистісного потенціалу ставить дії по самовдосконаленню в тісний зв'язок з професійною творчістю. Тому не випадково багатьма вченими В.Андрєєвим, О.Виговською, М.Лазарєвим, С.Сисєвою, В.Хомич цей процес визначають провідним механізмом самовдосконалення педагога і розглядається як діяльність що забезпечує не тільки створення об'єктивно чи суб'єктивно нових матеріальних об'єктів, а зрушення у психічному розвитку особистості, в розвитку її мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь [9, с. 7-12].